

شوق گفت‌وگو

9

تجربۀ زندگی فرهنگ تک‌گویی در میان ایرانیان

حسن قاضی‌مرادی

نشر اختران

سرشناسه	قاضی مرادی، حسن، ۱۳۳۲ -
عنوان و نام پدیدآور	: شوق گفت‌وگو و گسترده‌ی فرهنگ تک‌گویی در میان ایرانیان / حسن قاضی‌مرادی.
مشخصات نشر	: تهران: اختران، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۲۷۵ ص.، ۲۱/۵ × ۱۲/۵
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۲۰۷-۱۵۲-۴
فهرست‌نویسی	: فیپا.
موضوع	: ارتباط گفتاری
موضوع	: Oral communication
موضوع	: گفتار - جنبه‌های مذهبی - اسلام.
موضوع	: Speech - Religious - Islam
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۶ ش ۹/ق ۹۵ P
رده‌بندی دیویی	: ۳۰۲/۲۲۴۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۸۴۴۷۱۱

نشر اختران

شوق گفت‌وگو

و گسترده‌ی فرهنگ تک‌گویی در میان ایرانیان

حسن قاضی‌مرادی

hassan.ghazimoradi@yahoo.com

طرح جلد: ابراهیم حقیقی

نوبت چاپ: سوم (اول ناشر) ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی: پارسیان - چاپ: فرشویه - صحافی: روشنگر

کارگر جنوبی، روانمهر، پ ۱۵۲، ط ۱، تلفن: ۶۶۴۱۰۳۲۵ و ۰۹۰Akhtaran فروشگاه: ۶۶۴۱۱۴۲۹
 info@akhtaranbook.ir - www.akhtaranbook.ir - instagram.com/akhtaranpub

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۰۷-۱۵۲-۴

همه‌ی حقوق محفوظ است

بها: ۲۲۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

۷	پیشگفتار
۱۱	فصل یکم: تک‌گویی و ویژگی‌های آن
۱۳	بخش یکم: تک‌گویی و مشاجره
۱۴	۱. تک‌گویی در معنای عام و خاص آن
۲۵	۲.۱. مشاجره: یک جلوه‌ی خاص تک‌گویی
۳۱	فصل دوم: تک‌گویی فرهنگی در میان ایرانیان
۳۳	بخش دوم: "ساز" فرهنگ دینی و شریعت ایجابی
۴۳	بخش سوم: استبداد و فرهنگ سیاسی تک‌گویانه
۵۲	ضمیمه‌ی یکم: مصداق‌رزی در فرهنگ سیاسی ما
۵۷	بخش چهارم: جلوه‌هایی از فرهنگ اجتماعی تک‌گویانه
۸۴	ضمیمه‌ی یکم: نقد بر سلسله روشنفکری ما
۱۰۵	ضمیمه‌ی دوم: گپ در فرهنگ اجتماعی ما
۱۱۳	بخش پنجم: تک‌گویی در فرهنگ صوفیانه و عارفانه
۱۲۲	ضمیمه‌ی یکم: چیرگی تک‌گویی در رابطه‌ی "ریدر" و "میراد"
۱۲۷	بخش ششم: تک‌گویی ادب پندنامه‌ای
۱۳۳	ضمیمه‌ی یکم: فضای تک‌گویانه در ادب نمایشی و خاسته از آن
۱۴۵	فصل سوم: نظریه‌ی گفت‌وگو
۱۵۱	بخش هفتم: تعریف گفت‌وگو
۱۵۵	بخش هشتم: هدف گفت‌وگو
۱۵۹	ضمیمه‌ی یکم: بحث و گفت‌وگو
۱۶۳	بخش نهم: پیش‌نیازهای گفت‌وگو
۱۷۳	بخش دهم: اصول نظری و مؤلفه‌های عملی گفت‌وگو و ضدگفت‌وگو
	۱. مشارکت و گوش دادن گفت‌وگویانه در برابر چندپارگی
۱۷۴	و شنیدن ضدگفت‌وگویانه

۲. آگاهی و تعلیق گفت‌وگویانه در برابر ناآگاهی و ایقان
ضدگفت‌وگویانه ۱۸۹
۳. انسجام و احترام گفت‌وگویانه در برابر تنافر و خصومت
ضدگفت‌وگویانه ۲۰۳
۴. بازگشایی و خودآوایی گفت‌وگویانه در برابر فروپوشیدگی
و بت‌پرستی ضدگفت‌وگویانه ۲۱۶
۵. کمال‌پذیری و امیدواری گفت‌وگویانه در برابر خود-بستگی و
بی‌تفاوتی ضدگفت‌وگویانه ۲۳۲
- حش بازدهم: نقش‌های گفت‌وگوکنندگان ۲۴۹
- پی‌گذاشتن: گفت‌وگو، دموکراسی‌سازی و عشق ۲۶۳
- منابع فارسی ۲۷۳
- منابع انگلیسی ۲۷۵

پیشگفتار

جایگاه متعالی گفت‌وگو در جهان معاصر پیامد درکی نوین از آن است که در صد سال اخیر در نظریه‌های گوناگون ارائه شده است. در این نظریه‌ها، گفت‌وگو ارتباطی است که در نظریه خاصی در نظر گرفته می‌شود که از دیگر ارتباط‌ها — مانند گفت‌وگو، شایسته، مناظره، مذاکره، بحث، گپ و... — متمایز است. اما این نماها هیچ‌یک از درآمیختن گفت‌وگو با گونه‌های دیگر ارتباط گفتاری نیست. در زندگی واقعی این گونه‌های متفاوت ارتباط گفتاری با هم می‌آمیزند و مرز مشخصی میان آنها نیست. در عین حال، این درآمیختن ماهیت خاص گفت‌وگو را تفاوتش با دیگر ارتباط‌های گفتاری را نقض نمی‌کند.

تک‌گویی سابقه‌ای بسیار دور دارد گفت‌وگو نیز قدمت بسیار دارد. باید تأکید کرد که نظریه‌های معاصر گفت‌وگو خال‌العه نیستند، بلکه بر تجارب زندگی انسان‌ها از گذشته‌های دور متکی‌اند. اما گفت‌وگو در معنای عام آن، یعنی سخن گفتن با دیگری، به قدمت ارتباط گفتاری است. در این معنای عام به کیفیت و چگونگی اجرای گفت‌وگو توجه نمی‌شود. اما آنچه در نظریه‌پردازی‌های معاصر ارائه می‌شود گفت‌وگو در معنای خاص آن است. گفت‌وگو در این معنای خاص را نمی‌توان به صحبت‌های صمیمانه و مؤدبانه و توأم با رواداری فروکاست.

به نظر می‌رسد تک‌گویی نیز دو وجه عام و خاص دارد. در وجه عام، تک‌گویی دیرینه‌ترین جلوه‌ی بیان "خود" در مراوده‌ی کلامی است. هر

فرد، در آغاز، حضور خود را در جهان با تک‌گویی بیان می‌کند. انسان «من بودن» اش را تک‌گویانه اعلام می‌کند. در این وجه عام، تک‌گویی را می‌توان با «خود - بیانگری» شناخت. خود - بیانگری تک‌گویانه همواره جنبه‌ای از ارتباط انسان‌ها در زندگی روزمره و غیرروزمره است. برای نمونه، می‌توان گفت وقتی شاعر درد هجران خود را از معشوق می‌سراید به خود - بیانگری تک‌گویانه اقدام می‌کند. تک‌گویی در وجه خاص آن را می‌توان «خود - تجویزگری» توضیح داد. در خود - تجویزگری، تک‌گو خود را حامل حقیقتی می‌داند که به دیگری ابلاغ می‌کند. از دیگری نیز انتظار می‌برد که «کنم تجویز شده به خود را بپذیرد و مطابق آن عمل کند. برای نمونه پدر و مادر هر صورتی که داشته باشد حامل خود - تجویزگری است.

در این رساله، تک‌گویی و گفت‌وگو را در معنای خاصشان در نظر دارم. در این معنای خاص است که به معرّف و بررسی اهداف، ویژگی‌ها و پیامدهایشان می‌پردازم.

در فصل اول، با تمایز گذاشتن به دو معنای عام و خاص تک‌گویی، هدف و مهم‌ترین ویژگی‌های آن را می‌آورم. در ادامه، به این نکته تأکید می‌کنم که تک‌گویی در همین معنای خاص فقط رابطه‌ای یک‌سویه‌ای نیست که تک‌گو به مخاطبش تحمیل کند؛ بلکه ارتباطی دگتایی نیز هست که در آن، دو یا چند نفر با یکدیگر صحبت می‌کنند، اما هیچ‌کس وقتی صحبت می‌کند در مقام تک‌گو قرار می‌گیرد و نظر خود را به دیگران ابلاغ و تجویز می‌کند. این تک‌گویی دوسویه را «مشاجره» می‌خوانم. در ادامه، ویژگی‌های اصلی مشاجره را برمی‌شمارم. برای روشنگری مطالب فصل دوم، تأکید بر «مشاجره» را لازم می‌دانم.

در فصل دوم به تبیین این نظر می‌پردازم که در تاریخ فرهنگ ما تک‌گویی، در معنای خاص آن، گستردگی بسیار دارد. در پنج بخش این فصل جلوه‌هایی از تک‌گویی را در فرهنگ دینی، فرهنگ سیاسی،

فرهنگ اجتماعی، فرهنگ عرفانی و فرهنگ ادبی مان در جامعه‌ی سستی و جامعه‌ی در حال گذار معاصر بررسی کرده‌ام. تک‌گویی در معنای خاص را از جمله به این دلیل در قلمرو فرهنگ بررسی می‌کنم که فرهنگ حوزه‌ی تفاوت و تمایز بوده و همین تفاوت‌ها و تمایزها زمینه‌ساز ارتباط‌های گفتاری گوناگونی است که بر کل مناسبات اجتماعی سایه می‌اندازند.

در فصل سوم، به نظریه‌ی گفت‌وگو در معنای خاص آن پرداخته‌ام. از این دو دسته نظریه‌های توصیفی و هنجاری گفت‌وگو، براساس نظریه‌ی هنجاری دیدگاه بدبوهم تعریف، هدف، پیش‌نیازها، اصول نظری و مؤلفه‌ها، عملی‌آنها و نیز نقش‌های گفت‌وگوکنندگان را ارائه کرده‌ام. در عین حال، به منظر رتیبین آشکارتر پنج اصل نظری و مؤلفه‌ی عملی گفت‌وگو، پنج اصل نظری و مؤلفه‌ی عملی ارتباط گفتاری ضدگفت‌وگویانه را نیز شرح می‌دهم. گفتاری با عنوان «گفت‌وگو، دموکراسی‌سازی و عشق» پایان بخش این رساله است.

از پرداختن مفصل به جنبه‌هایی از دست‌رسانی تک‌گویی در فرهنگمان نباید نتیجه گرفت که این ویژگی، خاص جامعه فرهنگ ما است. در فرهنگ هر جامعه‌ای، کم و بیش، تک‌گویی در معنای خاص آن و مشاجره و انواع دیگر ارتباط‌های کلامی وجود دارد. به‌ویژه چون در روایت خود از نظریه‌ی گفت‌وگو به نظرات متفکران غربی پرداخته‌ام، ممکن است چنین پنداشته شود که فرهنگ غرب را، در مجموع، گفت‌وگویانه و فرهنگ شرق را، در مجموع، تک‌گویانه می‌شناسم. چنین نظری ندارم. اگر در روایت نظریه‌ی گفت‌وگو به نظریه‌های متفکران غربی توجه دارم فقط به این دلیل است که آنان پیش از ما به این نظریه‌پردازی‌ها اقدام کرده‌اند. به همین دلیل، ما ناگزیریم با توجه به این پیشینه‌ی نظریه‌پردازی آنان، به گفت‌وگو بیندیشیم. معتقدم متفکران غربی نیز با نقد جنبه‌های

مختلف فرهنگ تک‌گویانه در جوامع خود به نظریه‌پردازی گفت‌وگو روی آورده‌اند.

گفت‌وگو ارتباط کلامی دموکراتیک است. امروزه جامعه‌ی ما در دوره‌ی تاریخی گذار از جامعه‌ی سنتی به جامعه‌ی مدرن یا متجدد قرار دارد. این گذار تاریخی متحقق نمی‌شود مگر با پیش گرفتن روند دموکراسی‌سازی در همه‌ی عرصه‌های زندگی اجتماعی و فردی. هدف اصلی کتاب آشنایی اولیه با فرهنگ گفت‌وگو و برخی موانع در مسیر تقویت این فرهنگ در هویت فرهنگی‌مان است. هدف این است که این آشنایی انگیزشی باشد برای تلاش در جهت گسترانیدن فرهنگ گفت‌وگو در جامعه‌ی‌مان. با این حال تأکید بر این نکته ضروری است که بدون پیشبرد روند دموکراسی‌سازی در همه‌ی حوزه‌های سیاسی، اقتصادی و... نمی‌توان صرفاً گفت‌وگو را در حوزه‌ی مناسبات اجتماعی مستقر کرد و استحکام بخشید. با این وجود، کسی که ما مردم بکوشیم گفت‌وگو را درک کنیم و آن را در مناسبات اجتماعی‌مان به کار ببریم، روند دموکراسی‌سازی عمومی جامعه پیش می‌رود.

این رساله، روایت مختصری از کتاب فرهنگ گفت‌وگو، کست‌نگی فرهنگ تک‌گویی در میان ایرانیان است. هدف از تنظیم این رساله‌ی مختصر، تنظیم مطالب اصلی آن کتاب برای طیف گسترده‌تر خوانندگان است.

دی‌ماه ۱۳۸۹